

ნეოკეისიანური ეკონომიკური პოლიტიკა მსოფლიო პრაქტიკაში

კობა აბლოთია

სტუ დოქტორანტი, ასისტენტი

მაია სოსელია,

სტუ ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში გადმოცემულია კეისიანური ეკონომიკური პოლიტიკის რეალური ქმედებები და შედეგები აშშ-ში და დანარჩენ მსოფლიოში 30-იანი წლებიდან თანამედროვეობამდე. მოკლედ განხილულია აშშ-ის, იაპონიის, სამხ. კორეის, ევროპული ქვეყნების და სხვა ქვეყნების მაგალითები.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური პოლიტიკა, კეისიანური, რუზველტიზმი, რეიგანომიკა, სახელმწიფო, ბიუჯეტი, ინვესტიცია, გრადუალიზმი, შოკური თერაპია.

НЕОКЕЙНСИАНСКОЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА В МИРОВОЙ ПРАКТИКЕ

РЕЗЮМЕ: В статье передается реальные действия и результаты кейнсианской экономической политики в США и в остальном мире, с 30-их годов до современности. В кратце обсуждается примеры США, Японии, Юж. Кореи, ряда Европейских стран и др.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая политика, кейнсианская, рузвельтизм, реиганомика, государство, бюджет, инвестиция, градуализм, шоковая терапия.

აშშ - ეს ქვეყანა არის კეისიანური ეკონომიკური პოლიტიკის პირველი გამტარებელი, ხოლო პრეზიდენტი რუზველტი - პოლიტიკოსი რომელმაც პირველმა „გაბედა“ ეკონომიკაში ჩარევა. საპრეზიდენტო არჩევნებისათვის მისმა ეკონომიკურმა გუნდმა შეიმუშავა პირველი რეალური ეკონომიკური (მაკროეკონომიკა) სახელმწიფო პროგრამა „ახალი კურსი“, რომელმაც გამოიყვანა ქვეყანა კრიზისიდან. ამ პოლიტიკას მოგვიანებით „რუზველტიზმი“ დაერქვა.

70-იანი წლების კრიზისამდე, არავის არ მოსვლია თავში აზრად, ეჭვი შეეტანა ამ მიდგომაში, თუმცა ესეც მოხდა. ჩაითვა რომ მონეტარისტებმა გაიმარჯვეს - უნდა აღინიშნოს, რომ მონეტარიზმი არის კეისიანური ანუ სახელმწიფო ჩარევის ერთერთი გამოვლინება. ძალიან საინტერესოა მოგვიანებით 1980 წლის შემოდგომაში მიდგომის შეცვლა, რომელსაც მოგვიანებით რეიგანომიკა დაერქვა. მისი ეკონომიკური პლატფორმა ეფუძნებოდა „ერთობლივი მიზნების“ მომენტს, რომლის მამამთავარი იყო მისი ეკონომიკური მრჩეველი ლეფერი. ამ თეორიის არსი

მიდგომარეობდა იმაში, რომ უნდა მომხდარიყო ე.წ. განსაშუალოებული გადასახადების დაწევა, რომელსაც უნდა გამოეწვია წარმოების სტიმულირება და დასაქმების ზრდა. რეიგანი ითვლებოდა, როგორც „სუფთა“ კაპიტალიზმის მატარებელი, თავისუფალ ბაზარში, რომელიც ნეოლიბერალურ მონეტარიზმს ეფუძნებოდა. ეს იდეა შემოგდებულ იქნა როგორც ნეოკლასიკურ ეკონომიკურ თეორიაზე დაფუძნებული ეკონომიკური პოლიტიკა, ანუ მრავალხრიანი კეისიანური მიდგომის შემდეგ, თითქმის ძველი განახლების დაბრუნება. სინამდვილეში ეს იყო უფრო პოლიტიკური პიარტექნოლოგია, რადგან სახელმწიფოს ჩარევა არსად არ წასულა, გადასახადების დაწევა, ამავე დროს კეისიანური მიდგომის ერთ-ერთი მეთოდია, როგორც ინვესტიციის წყარო, რომელიც ინვესტორების ზრდას, შესაბამისად დასაქმების ზრდას. როგორც რუსი მეცნიერი დენკინი წერს: ეს იყო ლიბერალიზმის კეისიანური სახე. ცხოვრებამ აჩვენა, რომ მოლოდინები არ ასრულდა. რეიგანმა ნაწილობრივ შეასრულა დანაპირები „სახელმწიფო ხარჯებთან დაკავშირებით - შეამცირა სამოქალაქო ხარჯები, გაზარდა სამხედრო ხარჯები 134 მლრდ-დან 1980 წელს, 300 მლრდ -დე 1989წ. შესაბამისად ვერ იქნებოდა ასრულებული დანაპირები შეემცირებინა საბიუჯეტო ხარჯების ხვედრითი წილი მშპ-ში, პირიქით ის გაიზარდა 20 %-იდან 1979წ 23,5 %-მდე 1983წელს. მონაცემები გვიჩვენებენ: რეიგანის ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგები, მთლიანად ემთხვევა კეისიანური ანტიკრიზისული პოლიტიკის მოქმედებებს. რეიგანომიკა ფაქტობრივად იყო კეისიანური კურსი. ლიბერალიზმა იყო ჩაფიქრებული, მაგრამ აღსრულებისას გამოვიდა კეისიანური. ეკონომიკური ეფექტი მისი პრეზიდენტობის დროს ვერ მიიღეს, რადგან საჭირო იყო დრო -ეფექტი მას ჰქონდა 10-12 წლის მერე. მიუხედავად ყველაფრისა რეიგანომიკას დღესაც ახსენებენ.

კეისიანობაში გაგრძელდა კლინტონის და ბუშის ადმინისტრაციის დროს. (კლინტონმა ბუში-მამისგან განსხვავებით გაზარდა ფედერალური გადასახადები, შეამცირა ფედერალური ხარჯები (შეამცირა აპარატი...)), გაგრძელდა ობამას დროსაც. თუმცა დენკინის აზრით „ყველაფერი სიტყვების თამაშია, ლიბერალური ეკონომიკა სინამდვილეში არეულია ლიბეტასთან (თავისუფლება). ყველაფერს ლიბერალურს წაუმატებენ ხოლმე, ბუნებით არ არსებობს თავისუფალი ეკონომიკა და არც იარსებებს,

ეკონომიკურ პოლიტიკაში სახელმწიფოს ჩარევა ხდება მაქსიმალურად დასაშვებ ნორმებში, თავისუფ-

ფლების პირობებში, ისე რომ ისინი თანამშრომლობენ და ურთერთინააგმდეგობაში არ მოდიან. იმიტომ, რომ ისინი მონოდებულები არიან ჰარმონიული მოქმედებისათვის ქვეყნის კეთილდღეობისათვის, ხოლო ყველაზე დიდი თეორიული საფუძველი აშშ-ს ეკონომიკური პოლიტიკისა, გამოცდილებიდან გამომდინარე ეს არის პრაგმატიზმი“.

საფრანგეთი

საფრანგეთში კეისიანაზმის მიმდევარი იყო - ფრანსუა პერრე. მისი ინიციატივით შემოღებულ იქნა ე.წ. ინდიკატორული დაგეგმარება, ის ითვალისწინებდა, უფრო სახელმწიფო სექტორის და იმ ფირმების ნახალისებას, სადაც სახელმწიფოს წილი დიდი იყო. საფრანგეთში ე.წ. პროგნოზირება - დაგეგმარება სამი ეტაპი განვლო. 1) 1946-60 დირექტიული დაგეგმარება, 2) 1960-იანი წლების შუახნიდან - გადასვლა ინდიკატურ დაგეგმვაზე, რომელიც ითვალისწინებდა როგორც სახელმწიფო ისე კერძო ინტერესებს, 3) 1990-იან წლებიდან - სტრატეგიული დაგეგმარება - გათვალისწინებულია სხვადასხვა პრიორიტეტები და იმის მიხედვით ხდება ნახალისება, სტიმულირება და ა.შ.

საბიუჯეტო და ფულად საკრედიტო ინსტრუმენტები და ინსტიტუციონალური პოლიტიკა მიმართული ეკონომიკური სტრუქტურული გარდაქმნისკენ, ეს მიდგომები გამოიყენება ყველგან დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, იტალიაში... კეისიანური სახელმწიფო მიდგომის თანამედროვე თვალსაჩინო მაგალითია ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანის ჭრილში - ირლანდია და ფინეთი.

80-იანი წლების დასაწყისში ირლანდია არ იყო სამრეწველო განვითარებულ ქვეყანათა რიგში. მშპ ერთ სულზე იყო 60% ევკავშირის საშუალო მაჩვენებლისა, ექსპორტი - 10,5 მლრდ \$ (50% მშპ-თი). ინფლაცია - 11 %. სახელმწიფოს ქმედითი ჩარევის შედეგად, რომელიც 1987 წლიდან დაიწყო მოხდა - სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების შემცირება, ერთდროულად გამოცხადდა სგადასახადო ამნისტია, რომლის შემდეგ გადასახადების აკრეფა გაიზარდა. ეკონომიკური პოლიტიკა 3 მიმართულებით წარიმართა: I ფისკალური სტაბილიზაცია; II ღია ვაჭრობა და ინვესტიციების მოზიდვა ანუ ღია ეკონომიკა და III აქტიური სტრუქტურული ცვლილებები. შედეგად 1990-იანი წლების ბოლოს მივიღეთ: ექსპორტი გაიზარდა 81,2 მლრდ-მდე (70% მშპ) მშპ ერთ სულზე გაიზარდა 90% მლრდ ევროკავშირის მაჩვენებელი, დაიწყო ინფლაციამ. მშპ საშუალო ზრდის ტემპი - 8% იყო, 1993-2000 წლებში მაღალი ტექნოლოგიების სექტორს 1/3 უჭირავს მთელ ექსპორტში.

ფინეთი - ბოლო 40-50 წლის მანძილზე ქვეყანა ძალიან განვითარდა, სახელმწიფოს „მზრუნველობით“ ქვეყანა ახერხებს იყოს მიმზიდველი ინვესტორებისათვის, ადრე ეკონომიკის მთავარი მიმართულება იყო ხე-ტყის მრეწველობა, ბოლო ათწლეულებში, ძალიან განვითარდა მაღალი ტექნოლოგიები - ეს

გამოწვეულია იმით, რომ სახელმწიფომ დიდი ფული დააბანდა განათლებაში და მეცნიერებაში. ბოლო 15-20 წლის მანძილზე განათლებაში, მაღალტექნოლოგიურ ნაწილში ინვესტიციების ხვედრითი წილი ფინეთში უფრო მაღალია ვიდრე დანარჩენ ევროპაში. ამასთან უცხოური კაპიტალის წილი, საკმაოდ დაბალია. ფინეთი საკუთარი ტექნოლოგიებით გადის ექსპორტზე, თვითონ კორპორაციები დიდ ფულს დებენ იქ. ხოლო სახელმწიფო კი უზრუნველყოფს მაღალი რანგის ინფრასტრუქტურულ, სოციალურ ეკონომიკურ პირობებს - წარმოებასა და მის განვითარებისათვის საბოლოოდ ფინეთის ეკონომიკა უზრუნველყოფს მოსახლეობის მაღალ კომფორტს.

შვედეთი

მიიჩნევა, რომ შვედეთში სახელმწიფო ჩარევა ყველაზე მეტია ის ამას ბიუჯეტიდან ახორციელებს და საკმაოდ ეფექტურია. უზრუნველყოფს თითქმის სრულ დასაქმებას და მაღალ მწარმოებლურ გარემოს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოს საკუთრების წილი მხოლოდ 15%-ია, მაგრამ იქ დასაქმებულია დასაქმებულთა 50%, 85% კერძო სექტორია, მაგრამ უშვებს 90% პროდუქციას.

შვედეთის მთავრობა ამას ახერხებს, კარგი ეკონომიკური კლიმატის შექმნით და მძლავრი ხარჯებით:

- შვედეთს აქვს სამხედრო-სამრეწველო-კომპლექსი (იარაღის გაყიდვით მე-7 ადგილზეა მსოფლიოში 2010-11წ).
- დიდი ფული იდება ინოვაციურ ეკონომიკაში. 2011 წელს II ადგილზეა მსოფლიოში.
- ვითარდება მაღალი ტექნოლოგიები-მათი ხვედრითი წილი მთელ ექსპორტში 95%-ია.
- შვედეთი ხარჯავს სამეცნიერო-სამრეწველო-კვლევებზე მშპ-ს 3,6 %.
- ლიდერია ბიო მედიცინაში.
- უდევრიცხო ბიუჯეტი აქვს. სტაბილური საფინანსო სისტემა.
- საერთო განაკვეთში დამატებით ღირებულებაზე -25%.
- სამრეწველო გადასახადი 26,3 %.
- ორიენტირებულია ექსპორტზე. მშპ-53% - ექსპორტია. მისი ვალუტა კრონი-სტაბილურია, ის ითვლება ერთ-ერთ სტაბილურ ვალუტად მსოფლიოში.

ღანია

სახელმწიფო ბოლო ათწლეულებში პრიორიტეტს ანიჭებს „ეკონომიკის სუფთა წარმოებას დანაკარგების გარეშე“ - წარმოების ტექნოლოგიებს; წარჩენების უტილიზაციის ტექნოლოგიებს.

ჩვენ რამდენიმე მაგალითი მოვიყვანეთ, თუ როგორ მოქმედებს სახელმწიფო. შევნიშნეთ, რომ მთავარია დივერსიფიკაცია და პრიორიტეტები, სტრუქტურული რეორგანიზაცია.

იგივე ხდებოდა და ხდება იაპონიასა და სამხრეთ

კორეის ეკონომიკაში II მსოფლიო ომიდან მოყოლებული.

იაპონიაში ომის შემდგომ მთავრობის მიზანი იყო ეკონომიკის აღდგენა. მათი პირველი პრიორიტეტი იყო შავი მეტალურგიის აღდგენა-განვითარება, ინვესტიციები ამ მხარეზე იქნა მოზიდული. 1955-წლიდან ინვესტიციების ნაკადი გადაუშვეს მანქანათმშენებლობაში და მოგვიანებით ელექტრონული პროდუქციის წარმოებაში. იაპონიაში სახელმწიფო თანამშრომლობდა ბიზნესთან, იქმნებოდა საკონსულტაციო საბჭოები, სადაც სახელმწიფო წარმომადგენლები და ბიზნესის წარმომადგენლები ერთად იღებდნენ გადაწყვეტილებებს. ასევე იყო სამხრეთ კორეაში. 1997 წელს კრიზისის მერე სახელმწიფომ და დიდმა ბიზნესმა დადეს ხელშეკრულება, რომელიც გულისხმობდა დიდი კომპანიების ფინანსური მდგომარეობის გაჯანსაღებას.

უფრო ადრე სამხრეთ კორეაში იყენებდნენ ცენტრალიზებულ დაგეგმარებას - 5 წლიანი გეგმების ფარგლებში მითითებული იყო პრიორიტეტული დარგები, რომლებიც უფრო მიმზიდველი უნდა ყოფილიყო უცხოური თუ ადგილობრივი ინვესტიციებისათვის. ზოგჯერ იმდენად მიმზიდველი იყო, რომ მთავრობა კვოტებს ადგენდა უცხოურ ინვესტიციებზე (70-იანი წლები) უპირატესობა ერთობლივ პროექტებს ეძლეოდა 50%-50% (დიდ მოზღვავებასი საშიშროებას ხედავდნენ). 1980 წლიდან ეს მოიხსნა.

სამხრეთ კორეაში მთავრობა ხელს უწყობდა დიდ და საშუალო ფირმებს გაერთიანებისაკენ, ზოგჯერ აძალბებდა კიდევ - იქმნებოდა ე.წ. „ჩუბლები“. სახელმწიფო „შეღავათებმა“ გააძლიერეს ფირმები და მათი (30 დიდი ფირმა) წილი გადამამუშავებელ ეკონომიკაში 1/3 გახდა. ქვეყანამ არნახულ წარმატებებს მიაღწია, თუმცა მოგვიანებით ეს შეწყვიტეს და უფრო თავისუფალ დინებაზე მიუშვეს ეკონომიკა.

განვითარებადი ქვეყნებიდან ყველაზე საინტერესოა ინდოეთის მაგალითი: დამოუკიდებლობის მიღების მერე (1947წ.) ინდოეთის წინაშე დადგა ამოცანა, როგორ განვითარდნენ? პირველი პრიორიტეტები შემდეგნაირად განისაზღვრა, ანუ ის რაც საფუძველი და აუცილებელია: სოფლის მეურნეობის განვითარება, ენერგეტიკა და ტრანსპორტი ანუ ინფრასტრუქტურა. ეს იყო პირველი ხუთწლედ 1951-56წ.წ., მეორე ხუთწლედ 1956-61წ.-მძიმე მრეწველობის განვითარება, 1960-70 წლებში მოხდა სტრატეგიული დარგების ნაციონალიზაცია (ენერგეტიკა, ბანკები, დაზღვევა) - ამან კი გამოიწვია სახელმწიფო სექტორის ზრდა - შესაბამისი გართულებით, რომელმაც 1980-იან წლებში კრიზისი გამოიწვია. 1991 წლიდან დაიწყო საგარეო ვაჭრობის და კაპიტალის ბაზის ლიბერალიზაცია. პრიორიტეტები გახდა ინვესტიციების მოზიდვა ენერგეტიკაში, კავშირგაბმულობაში, ყველა სახის მანქანათმშენებლობაში, ქიმიურ მრეწველობაში, ფარმაცევტიკაში...

სწორედ სახელმწიფოს ხილული ხელით იქნენ კრიზისიდან გამოყვანილი 80-იან 90-იანი წლებში

ლათინური ამერიკის ქვეყნები, მაგალითად არგენტინა, პერუ, ბრაზილია, ჩილე ...

უპირიანი იქნება აქვე მოვიყვანოთ ჩინეთის მაგალითი, რომელიც სულაც არ იყო საბაზრო ეკონომიკის ქვეყანა, მაგრამ ეს კარგი მაგალითია იმისა, რომ ვაჩვენოთ სახელმწიფოს 100% „ჩარევიდან“ ეკონომიკაში, როგორც ხდება მისი „ჩარევის“ შემცირება და როგორ წარმატებებს აღწევს ქვეყანა. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი მაგალითი პირიქით იყო, ჩინეთმაც პირველი რაც გააკეთა დაუშვა კერძო ინიციატივა. მერე დასახა 3 ეტაპიანი პროგრამა: I ეტაპი - 1990 წლამდე ეს იყო მოსახლეობის უზრუნველყოფა პროდუქტითა და სხვა პირველადი მოთხოვნის პროდუქტით, ანუ დაგეგმა სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობას პრიორიტეტული განვითარება, რაც შესრულდა. II ეტაპი (1991-2000) მშპ გაორმაგება-უნდა ჩამოყალიბებულიყო საშუალო ფენა (მშპ გაზარდა 6 ჯერ). III ეტაპი 2050 წლამდე უნდა მოხდეს ჩინეთის გათანაბრება მშპ-მაჩვენებლით მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების დონეზე.

მოკლედ შევხვით ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების გარდამავალ ეკონომიკას, სოციალისტური ბანაკის დაშლის შემდეგ დგება საკითხი, როგორ გადავიდეთ კაპიტალიზმზე.

როგორც დღევანდელი გადასახედიდან ჩანს, მაშინ გამოიკვეთ 2 მიდგომა: გრადუალისტური და შოკური თერაპია. ბუნებრივია ყველაფერი უნდა ეტვირთა და გაეკეთებინა ახალ მთავრობებს. შოკური თერაპია ანუ „დიდი დარტყმა“ გულისხმობს უმოკლეს დროში რადიკალური გარდაქმნების რიცხვის მაქსიმიზებას, რომელთა შორის უმთავრესი გამიზნულია უზრუნველყოს ბიუჯეტის დეფიციტის ლიკვიდაცია და მკაცრი ფულადი-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება. ნომინალური ფულის მსის ან ვალუტის გაცვლითი კურსის დაფიქსირების პირობებში.

გრადუალისტები გამოდიან თანდათანობით, ეტაპობრივი გარდაქმნების მომხრეებად.

შოკური თერაპიის კლასიკური მაგალითია ამჭრელში პოლონეთი და სხვა ევროპული ყოფილი სოციალური ქვეყნები, ბულგარეთი, რუმინეთი ჩეხოსლოვაკია და სხვა, ხოლო გრადუალიზმის მაგალითია უნგრეთი.

კიდევ უფრო მძიმე პირობებში აღმოჩნდნენ ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები. იმ ქვეყნებს სუფთა ეკონომიკური პრობლემები ქონდათ, ხოლო ყოფილ სსრკ-ის ქვეყნებს, დამოუკიდებლად არსებობს სინდრომი დავინწყებული ჰქონდათ, წარმოიქმნა დიდი ქაოსები, ომები (საქართველო, ტაჯიკეთი, მოლდავა. სომხეთი, აზერბაიჯანი) გარდა ამისა ამ ქვეყნებს საკუთარი ფულიც კი არ ჰქონდათ (გარდა რუსეთისა) ამ ქვეყნებმაც აღნიშნული ომი მიდგომა გამოიყენეს, ძირითადად შოკური თერაპია, ვთქვათ რუსეთში, საქართველოში, უკრაინაში, ხოლო გრადუალიზმის მაგალითად შეიძლება მივიჩნიოთ-ბელორუსია, უზბეკეთი ან თურქმენეთი.

ერთი სიტყვით, გარდამავალ ეტაპზე სახელმ-

ნიფომ აილო ხელში ყველაფერი, მოხდა ეროვნული ვალუტების შემოღება, პრივატიზაცია მოხდა სტრუქტურული რეორგანიზაცია, მოხდა ფასების განთავისუფლება, ბიუჯეტის დეფიციტის შემცირება, ინფლაციის მოთოკვა.... კაპიტალისტურ რელსებზე გადასვლას დასჭირდა წლები, პირველი გარდამავალი ეტაპი სხვადასხვა ქვეყნისათვის სხვადასხვა ხანგრძლივობის იყო მაგალითად: რუსეთისთვის ეს აითვლება 1991-98წ....

დღევანდელ დღეს შეიძლება ვუწოდოთ პოსტ-გარდამავალი პერიოდი, ყველა ზემოთ აღნიშნული სახელმწიფოების ეკონომიკური პოლიტიკა, თუ ეს ქვეყნები ორიენტირებული არიან დემოკრატიისკენ, რასაც არ უნდა ეძახდნენ, ყველა არის კეინსიანური მიდგომის შედეგი, სახელმწიფო ასრულებს ძირითად როლს, ყველგან და ყველაფერში, მით უმეტეს რომ მიუხედავად პრივატიზაციისა, ამ ქვეყნებში კერძო სექტორი საკმაოდ სუსტია, მათ არ შუქდლიათ წინააღმდეგობების გაწევა სახელმწიფო მხიანაზე, პირიქით ისინი ძალიან დამოკიდებულები არიან მასზე. სახელმწიფო წარმართავს ქვეყნის ეკონომიკას. ისინი არეგულირებენ ინვესტიციების ნაკადებს. არჩევენ პრიორიტეტებს. ყოფილი სოც. ქვეყნებიდან წარმატებულნი არიან პოლონეთი, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, რუმინეთი, ბულგარეთი, უნგრეთი, ისინი უკვე არიან ევროკავშირის წევრები, ყოფილი სსრკ-დან წარმატებულად, ისიც მეტ-ნაკლებად შეიძლება ჩაითვალოს ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი, ისინიც ევროკავშირის წევრები არიან 2003 წლიდან. დანარჩენი 12 ქვეყნის წარმატება მეტ-ნაკლებია, და პერმანენტული, რასაც ეკონომიკურთან ერთად, პოლიტიკური, მენტალური თუ სხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზები აქვს.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი რ.
2. პაპავა ვ. საქართველოს ეკონომიკა თბ. 2015წ.
3. პაპავა ვ. არატრადიციული ეკონომიკა თბ 2011წ.
4. Автономов В. Истор. Экон. учений, М.ИНФ
5. Блауг М. Эконом. мысль в ретроспективе М. «Дело ЛТД»- 1994г.
6. Гелбрейт Дж.К. экономические теории и цели общества, М. прогресс 1979г.
7. Денкин А.И. «Кеинсианское лицо либеральной экономики США» 2011г.
8. Кеинс Дж. М. «общая теория занятости, процента и денег». Антология экономической классики, М. Эконов 1993 г.
9. Классика Кеинсианство (Р.Харрод; Э.Хансен) в 2-х. т. М Экономика, 1997г.
10. Кондратьев Н.Д. Избр. Соч. М. Экономика 1993 г.
11. Леонтьев В.В. Экономическое Эссе, теория исследования, факты и политика М. полит издательство 1990
12. Стиглиц Дж. Ю. Альтернативные подходы к макроэкономике: методологические проблемы и неокеинсианство Мировая экономика и международные отношения 1997г. №5.6.7.
13. Хаиек Ф.А. Дорога к рабству/перевод с англ. М-1992г.
14. Эклунд Эффективная эк. Шведская модель М.-1991г.
15. Papava V. Georgia's Macroeconomic situation before and after – the rose revolution- #4. 2005
16. Bimple P. Who owned Georgia 2003-12. Tbilisi 2012.